

Hoofdstuk een

Waarom ik heet zoals ik heet en kennismaking met het rietje van meester Jan.

Terwijl ik mijn eerste ademteug nam, blies mijn vader zijn laatste uit. Niet in ons huis maar in dat van een van de vriendinnen die hij er op nahield. Ze verrasten mijn moeder toen ze de een na de ander aan haar deur verschenen, evenals de schuldeisers, allemaal nog voordat de begrafenis had plaatsgevonden, waar ze niet bij kon zijn omdat ze er nog te zwak voor was. Toch sprak ze steeds mild over hem, terwijl ze alle reden had om spijt te hebben van het huwelijk. Goed was ze, mijn lieve moeder, die de belofte deed om alles tot op de laatste cent af te betalen en intussen de eindjes aan elkaar moest knopen.

Ik leerde mijn verwekker stukje bij beetje kennen uit haar verhalen. 'Hij ging vaak naar de stadsrand om te kijken naar de molens. Ze deden hem aan Parijs denken waar hij vandaan kwam. Met zijn familie woonde hij op de heuvel en keek hij vanuit hun huis uit over de stad die met hem mee groeide.' Door hem heet ik Le Blanc, mijn voornamen Gaspar en Jean dank ik aan mijn opa en vader, net als mijn getinte huid, een spoor van joods bloed dat onrustig maakt. Mijn vaders beweeglijkheid uitte zich in vrouwengeschiedenissen en werd bestraft met de ziekte die er het gevolg van was en hem uiteindelijk velde. (Nog een wonder dat hij mijn moeder er niet mee besmet had.)

Volg mij en maak kennis met het schooltje van meester Jan, waar ik, dankzij de volhardendheid van mijn moeder, mijn eerste lessen kreeg.

Meester Jan woonde in een van de hofjes die over mijn geboortestad Amsterdam verspreid zijn als bloemen in een lenteweide. 'Als ik evenveel geld had gehad als de buurtkat vlooiën had ik je naar een echte school gestuurd,' zei mijn moeder toen ik me weer eens over hem bij haar beklagde. Ze was na omzwervingen beland bij een zompig steegje dat zich ellebogend tussen de muren door wrong en stukliep op een onderuitgezakt huis waarvan de luiken erbij hingen als gebroken vleugels. Het licht was gevluht uit dit oord waar de muren dropen van vocht en ellende.

'Wat mot je?,' gilde een vrouw.

'Meester Jan, woont die hier?' Mijn moeder zocht waar de stem vandaan kwam.

'Mééster, la'me niet lachen! Al heeft-ie een dooie kop, gluren kan hij als de beste naar m'n kleintje van amper twaalf dat haar eerste bloedingen nog mot krijgen.'

Dit hoorde ik later pas van haar, net als haar aarzeling of ze niet beter kon omkeren. Mij bij zo'n vent achterlaten wilde ze niet, maar ze was al zo lang beziggeweest met zoeken naar iemand bij wie ik lessen kon volgen, dat de wanhoop haar naar de keel gevlogen was.

'Daar weet ik niets van, ik hoorde dat hij jongens onderwijst.'

De vrouw stak haar hoofd over de rand van het houten balkonnetje. 'Je hebt een veels te net gezicht voor hier. Vrouwen als jij horen niet in de steegjes.'

'Jan, woont die hier nu wel of niet?'

Ze wees naar het huis. 'Daar is het, hij huurt het van een jood die de halve buurt bezit. Voor dat krot durft hij veertig stuivers in de week te vragen, het dubbele van wat je ergens anders in de stad betaalt.'

'Is hij thuis?'

Ik kon me het ongeduld van mijn moeder voorstellen.

'Mens, commandeer je hond en blaf zelf!' Weg was haar hoofd.

Mijn moeder liep aarzelend naar de woning die vijandig op wacht stond. De deur kierde, binnen klonken de stemmen van een man en vrouw die in een niet al te zoetgevooid duet verwickeld waren.

‘Als jij nou een vak had geleerd, woonden we niet op een plek waar zelfs de ratten hun neus voor ophalen. God, wat heb ik toch misdaan dat ik aan zo’n lamlul vastzit? Mijn moeder heeft me voor je gewaarschuwd, maar je hebt het verduiveld sluw aangepakt en me voor de zekerheid eerst met een kind geduwd.’

Met de haar kenmerkende bescheidenheid klopte mijn moeder op de deur. Even leek het of deze kleine verstoring volstond om de kemphanen het zwijgen op te leggen. Al snel echter laaide het vuur weer op en ging de woordenstrijd verder.

‘Ik had jouw jongste zus moeten nemen. Ze miste de helft van haar tanden en haar ene been was korter dan het andere, maar ze had in elk geval een goede inborst.’

‘O, gaan we zó beginnen! Wat mankeert er allemaal aan mijn inborst?’

Mijn moeder roffelde deze keer met twee vuisten op het beschimmelde hout.

‘Ze komen je eindelijk halen,’ riep de man, ‘ook niks te vroeg trouwens.’

‘Het zal die voddenman wel zijn, we lopen achter met de huur en hij heeft evenveel geduld als een maagd op leeftijd.’ Ze trok de deur open. ‘Het is ‘m niet, hij heeft een dame gestuurd omdat hij zeker denkt dat die zijn penningen makkelijker binnenhaalt.’

‘Ik kom voor meester Jan.’

‘Het is al goed, we betalen je baas heus wel.’ Ze nam mijn moeder van top tot teen op. ‘Je komt niet voor geld.’

‘Mijn zoon...’

Plotsklaps was de zurigheid weg. ‘Ah, meester Jan, mijn man, de beste leraar van de stad. Jongens komen overal vandaan om les van hem te krijgen.’

‘Gaspar heet hij, ik wil dat hij het later ver schopt.’

‘Ach, mevrouwetje, willen we niet allemaal het beste voor onze kinderen? Een Franse naam, sjiek hoor. Ik roep hem voor u.’

De man die niet veel later verscheen had het uiterlijk van een doodgraver na een lange dag werken. Hij leek kaler dan hij was door de haarslierten die plakkerig langs zijn gezicht hingen.

‘Wat wilt u?’ vroeg hij niet al te vriendelijk.

‘Als u meester Jan bent, hoop ik dat u een nieuwe leerling wilt aannemen. Mijn zoon Gaspar...’

Hij aarzelde. ‘Dat ligt eraan.’ Hij wreef met zijn duim en wijsvinger over elkaar.

‘Ik heb geen geld.’ Ik wist dat ze op dat moment naar de grond gekeken had, iets wat ze thuis ook deed als we het hadden over hoe het verder moest met ons.

Ze stuitte op een muur van onverzettelijkheid. ‘Het fonds is vergeven, ik klop dit jaar niet meer aan bij de heren, ze zien me al aankomen! Kom na de zomer terug, dan maakt u wellicht een kans.’ Hij maakte aanstalten om de deur dicht te duwen.

‘Kunt u geen uitzondering maken? Alstublieft. Gaspar is slimmer dan zijn vriendjes, hij leert vlug en kan u misschien zelfs wel helpen.’

Hij schraapte zijn keel, ze kon de klodder nog net ontwijken. ‘Of hij slim is of achterlijk, het kan me niks schelen. U heeft geen geld, ik krijg niet meer dan me gegeven is. Tien jongens heb ik, voor tien jongens heb ik gekregen.’ Hij wees achter zich en ging op fluistersterkte verder. ‘Al zou ik er zelf nog wel een mouw aan weten te passen, van haar mag het niet. Ze klaagt steen en been over de huur, er kan amper vlees vanaf, alleen op zondag en dat moeten we dan nog delen.’

Ze beet op haar tong om hem niet uit te lachen. Een kerel van wie er dertien in een dozijn gingen. ‘Tien of elf, wat maakt het uit?’ Ze zag zijn twijfel.

Met grote ogen keek hij toe hoe ze de bovenste knoopjes van haar jas losmaakte.

‘U begrijpt me verkeerd.’ Ze maakte de halsketting los. ‘Goud, gekregen van mijn man voor ons trouwen.’ God, wat voelde ik me schuldig toen ik hoorde wat ze gedaan had!

Hij aarzelde nog terwijl ze haar jas weer dichtdeed. ‘Ik weet het niet.’

‘Vrouwen houden van goud. Ze zal u dankbaar zijn. Vaker vlees op tafel, een glas wijn erbij...’ De ketting schitterde in het weinige licht, zijn ogen flikkerden. Ze had gewonnen.

‘Aan de deur wordt niet verkocht,’ klonk het uit het inwendige van het huis. ‘Schiet eens op man, de tocht slaat op mijn longen.’ Een overdreven hoestbui maande hem tot spoed.

‘De lessen beginnen om acht uur. Stipt. Ik eis gehoorzaamheid, jongens van die leeftijd zijn dieren. Je moet ze temmen, anders gaan ze er met je vandoor.’

‘Dank u, ik zorg dat hij op tijd is.’

‘Hoe heet hij trouwens?’

Ze zuchtte. ‘Gaspar. Zonder d aan het eind.’ Toen draaide ze zich om.

Ik wist zeker dat ik ruimschoots voor achten op de afgesproken plek was. Mijn moeder had de route proberen te tekenen, maar na weer een nieuwe veeg had ze het opgegeven en noemde de huizen op die ik moest passeren. ‘Dat hofje ken ik toch zeker,’ zei ik. ‘Met die twee bleekvelden en dat kapelletje.’ Ze trok haar wenkbrauwen op. Wist zij veel van de tochten die ik met vriendjes maakte door de stad die geen geheimen voor mij had. ‘Klop hard,’ had ze gezegd. Dat deed ik en mijn beloning was een boos gezicht van de vrouw die opendeed. ‘Die ketting is van mijn moeder!’ Ik stotterde van kwaadheid.

‘Jongeman, te laat komen en nog een grote mond opzetten ook. Manieren brengen we je hier wel bij, reken er maar op dat het rietje vaak zal fluiten.’

‘Stuur hem door,’ hoorde ik. Ze trok me naar binnen en duwde me door een duistere gang waar het rook naar pis en verschaald bier. Ik kon mijn blik niet van de ketting afhouden. Hoe kwam ze eraan, de dief! Het gegons groeide. Een gestalte dook op. Mijn moeder had me gewaarschuwd, niettemin schrok ik van de koude blik waarmee hij me opnam. ‘We zijn alvast zonder jou begonnen als je het niet erg vindt, Casper.’

Het leek mij een slecht idee hem te verbeteren. 'Het is nog niet eens acht uur!'

'Meester. Je spreekt voortaan met twee woorden, begrepen? Op dinsdag beginnen we om half acht, je moeder weet ervan.'

Ik rook dat hij gedronken had, de geur die hij verspreidde was dezelfde als van onze buurman.

'Ik wacht.'

'Waarop?'

'Het rietje ligt klaar, jongeman! Waarop mééster.'

Er werd gegiecheld. Achter zijn rug stak een jongen zijn duim op. Ik had een medestander. 'Het spijt me... meester.'

'Je hebt jezelf tien tikken bespaard. In plaats daarvan krijg je er vijf.' Hij pakte me beet en schopte de deur achter zich dicht. De rest ging er eens goed voor zitten. 'Je handen. Op tafel ermee!' Ik durfde niet te weigeren. De jongen van de duim schudde zijn hoofd. Niet huilen, zag ik zijn mond bewegen. De meester trok een laatje open en haalde het riet tevoorschijn. 'Het is voor je eigen bestwil. Ongehoorzaamheid moet bestraft worden, dat begrijp je.' Vijfmaal float het, de tranen prikten maar ik onderging mijn straf zwijgend. Hij borg het riet op. 'Nu mag je me bedanken.' De jongen knikte. Hoewel de slagen op mijn huid brandden, deed ik wat hij vroeg. 'Ga zitten, achterin, en waag het niet om nog eens te laat te komen!'

Terwijl ik me langs mijn klasgenoten wurmde, voelde ik kort een hand op mijn arm. Ik had een vriend gemaakt en kon deze ochtend toch blij zijn om iets.

Hoofdstuk twee

Hoe Nicolaas en ik vrienden werden en afscheid van school.

Mijn nieuwe vriend Nicolaas vertelde me in de schoolpauzes over de geschiedenis van meester Jan, waarvan hij meer scheen te weten dan de andere jongens. Bij Jan thuis leefden ze goeddeels van een erfenis, maar ze hadden zich op zekere dag laten verleiden door gewiekste beurshandelaren en geïnvesteerd in wat niet veel later waardeloze aandelen bleken te zijn. Van gebakken lucht kun je niet leven en Jans vader moest werk gaan doen waarvoor hij ongeschikt was. Niettemin slaagde hij erin om in de volgende jaren genoeg geld opzij te leggen voor de studie van Jan, die er blijk van had gegeven over een redelijk verstand te beschikken. Zijn vader stuurde hem naar het Athenaeum Illustre, waar Jan theologie ging studeren. Dat bleek te hoog gegrepen. Het Latijn was voor hem even lastig als een bokkend paard voor een onervaren ruiter. De boeken vlogen door de kamer en het duurde niet lang of het laatste familieservies dreigde te sneuvelen. Het was welletjes geweest, Jan moest maar gaan werken bij een van de handelsfirma's die Amsterdam rijk was. Evenmin als het Latijn kreeg hij de ingewikkelde berekeningen onder de knie. Geen baas hield hem langer dan een week of wat in dienst, hij kreeg nergens aanbevelingen mee waardoor het almaar moeilijker werd aan een nieuwe baan te komen. Wat ook niet hielp, was dat de stad in die dagen overspoeld werd door jonge mannen zoals hij maar dan met een diploma en een nóg grotere mond.

Ik vroeg Nicolaas hoe Jan onderwijzer geworden was.

‘Dat kwam door iets wat hij meemaakte bij de laatste firma waar hij werkte, aan de Boommarkt. Op een dag rookte hij een pijpje buiten voor het pand. Terwijl hij voorzichtig en zo zuinig mogelijk het kopje vulde uit zijn tabakszak, werd hij aangespro-

ken door een grietje van een jaar of acht, negen. Ze wilde weten waarom het grachtenwater 's zomers zo stonk en in de winter niet, of in elk geval minder erg. Hij vond het een goede vraag, het kind aardig en nam de tijd om een leuk antwoord te geven. Ja, hij was toen heel anders dan nu! Het meisje zei dat ze liever hem dan haar gouvernante als leraar zou hebben. Toen kwam zijn baas naar buiten, aaide het kind over haar hoofd en pakte haar beet. "Papa, deze meneer weet heel veel. Ken jij hem?" Jan glunderde, dat spreekt, en die avond dacht hij thuis aan deze ontmoeting terug en nam zich voor om naast zijn werk te gaan studeren voor leraar.'

Ik kon me van Jan als jongeman amper een voorstelling maken. Waardoor was hij in de lange jaren voor de klas veranderd in de narrige man die meer plezier scheen te scheppen in het zwaaien met zijn rietje dan ons met zijn kennis te bevoordelen?

De maanden regen zich aaneen en elke week dat ik les kreeg, kostte een schakel van mijn moeders ketting die wel lang was maar toch een einde kende, net als het geduld van de meester. 'Als je moeder niet vlot met geld over de brug komt, schop ik je uit mijn klas en ben je nog even dom als toen je hier begon.' Hij kraamde onzin uit. Ik was ijveriger dan een novice die droomt over staf en mijter en wist mijn aanvankelijke achterstand binnen de tijd van een amerijtje goed te maken. Met zevenmijlslaarzen denderde ik door de lesstof, meester Jan de adem benemend die hij juist graag had gebruikt om mij de mantel uit te vegen en belachelijk te maken tegenover mijn medeleerlingen. Het kon echter niet anders of hij moest trots op mij zijn, al zou hij liever zijn tong afbijten dan dit toe te geven. Mijn kennis groeide met de dag en het zou niet lang meer duren voordat deze de zijne zou overtreffen. Ik had evenwel niet de ambitie om anderen iets bij te brengen. Liever benutte ik het geleerde voor mezelf en mijn moedertje, de arme ziel die werkelijk alles wilde doen om mij nog wat langer op school te kunnen houden.

Met Nicolaas kon ik het goed vinden. Net als ik had hij alleen een moeder en deelden we onze armoede. Zijn vader was onlangs overleden aan de pest die onze streek bezocht en veel slachtoffers maakte. De school was een poosje gesloten geweest. ‘Voordat jij er was, heerste de ziekte ook al in de stad,’ vertelde mijn moeder op een van die dagen die we in vrijwel volkomen afzondering doorbrachten. Niet eerder was het zo stil in de straten en keken de mensen zo verschrikt om zich heen, bang om besmet te worden. ‘Doden, zo ver het oog reikte, lagen opgestapeld langs de straatkant. Wie toch naar buiten moest, nam een vochtige doek mee en drukte deze tegen neus en mond. De ziekte zat in de lucht, je deed wat je kon om jezelf te beschermen. Ach, Gaspar, je wilt niet weten hoeveel bekenden ik verloren heb. Jouw vader was onbevreesd, roekeloos. Hij heeft geholpen de doden te begraven en dronk van vroeg tot laat jenever om zich de pest van het lijf te houden. Ziek is hij niet geworden, dronken was hij altijd en als hij thuis kwam, moest hij van mij eerst een poosje buiten wachten om de kwade dampen kwijt te raken. Die vuistdikke, zwarte karbonkels waar overheen de huid van al die doden zich spande...Pest is een sluipmoordenaar. Die kan je ineens te pakken nemen en dan is het afgelopen met je. Koorts. Pijn in je hoofd. Stramme spieren. Je klieren zwellen op, de ziekte zuigt je leeg, je hart slaat sneller en sneller, het komt in je hersens en dat is het laatste wat je ervan merkt.’

Precies zo was het Nicolaas’ vader vergaan, die begraven was op kosten van de kerk en wachtte op de laatste dag om verenigd te worden met zijn vrouw en kinderen. ‘De antichrist, die al onder ons is, zal door de verschijning van de Here en door de adem Zijns monds ten onder gaan.’ Meester Jan was er stellig over en keek ons een voor een aan, mij het langst wat ik erger vond dan met het rietje krijgen. Ondanks alles heb ik veel van hem geleerd, een mondvul Latijn ook waardoor ik wist dat school van schola kwam en er ver voor onze tijd al mannen hadden geleefd van een uitzonderlijke wijsheid en begiftigd met een jaloersmakende kennis. Wat me later nog van veel nut

zou zijn, waren zijn lessen over landen en steden. In het lokaaltje, waar de kachel zo zuinig mogelijk gestookt werd, stond een globe, een kostbaar geschenk dat de meester gekregen had van de diaconie die ook het lesgeld voor ons aan hem betaalde. Soms bleef ik achter als de rest naar buiten ging om een potje te kaarten of stiekem te roken. Dan liet ik mijn vinger over de bol gaan om plaatsen aan te wijzen die een verlangen in me wekten naar een andere wereld dan deze vol benauwdheid en de reuk van ongewassen kleren en jongenszweet. De meester stopte zijn pijpje boven en dronk een glas bier met zijn vrouw, die we bijna nooit zagen, een keer zo lang niet dat we ons afvroegen of ze hem soms verlaten had. Dan stond ineens weer de pan soep voor de deur, met ogen van vet die ons aanstaarden, of een schotel met stukken gekookt vlees dat evengoed vis kon zijn omdat je het verschil niet kon zien noch proeven. Mijn moeder maakte van bijna niets iets lekkers. 'Armoede is geen recept voor rommel op je bord, een stukje spek smaakt goed bereid net zo fijn als het beste lendestuk.' Het was een les die ik onthouden zou en die me later nog menigmaal van pas zou komen.

Mijn laatste dag bij meester Jan en mijn klasgenoten was aangebroken. Hij ondervroeg ons over de tijd dat veel Antwerpenaren naar onze stad vluchtten. Ook mijn overgrootvader had zijn land moeten verruilen voor het onze, niet vanwege de Spanjaarden maar omdat hij joods was en zich niet langer veilig voelde te midden van de mensen met wie hij daarvoor nog vreedzaam had samengeleefd. Dit vertelde ik toen het mijn beurt was, dom want de meester had weinig op met joden.

'Zij allen dragen het Kaïnsteken en boeten voor de moord op onze Verlosser. Jouw overgrootvader heeft hun schuld geërfd en jouw grootvader, vader en jij zijn eveneens erfgenamen, net als jouw kinderen straks zullen zijn en hun kinderen en kinds-kinderen. Voorwaar, ik zeg je: aan jullie straf komt geen einde.'

Er vormde zich schuim rond zijn smalle lippen, zijn ogen draaiden als tollers in hun kassen, in zijn stem klonk louter woede. Zijn rietje zwiepte mee op het ritme van de boosheid die over hem gekomen was. ‘Daarbij ben jij hovaardig, jongeman, een eigenschap waarmee je niet ver zult komen in het leven. Je bent en blijft een sloeber, over hoeveel wijsheid je ook meent te beschikken.’

‘Niet, ik ben geen sloeber!’ Het ontsnapte me voordat ik er erg in had. ‘Ik kan lezen en schrijven, net als mijn moeder, wat sloebers niet kunnen of hooguit heel slecht. En u heeft mijn moeders ketting gestolen!’

Hij keek me aan met een blik die het bloed in mijn aderen deed stollen. Kouder dan ooit stonden zijn ogen, de pupillen klein als zwarte kooltjes en net zo gloeiend. Ik was bang dat hij zijn rietje nog één keer tegen mij zou gebruiken om me een blijvend nabeeld aan hem en zijn woede te bezorgen. Opnieuw was het Nicolaas die mijn hachje redde. ‘Meester, wilt u verder vertellen over Antwerpen? Alstublieft?’ Meer nog dan de vraag zelf was het de toon waarop ze gesteld werd. Hoe dan ook, Nicolaas’ tussenkomst had het effect van een emmer water die over een oplaaiend vuur wordt uitgestort. Het zwaaien stopte, meester Jan legde het rietje neer en haalde diep adem. Ik kon alleen nog denken aan de volgende dag, de eerste sinds lange tijd dat ik vrij was om te gaan en staan waar ik wilde. Lange zwerftochten als vroeger had ik niet meer gemaakt, slechts kleine uitstapjes op zondag als de kerken zich vulden met stemmig geklede gezinnetjes waarop ik jaloers had kunnen worden maar het niet was omdat ze gebukt gingen onder Gods woord dat heilig was en te zwaar voor een mens om te dragen. In gedachten keerde ik terug naar de klas, het was tijd voor het middagmaal en tijdens het eten merkte ik dat de anderen al afscheid van me genomen hadden. Bij het uitgaan van de school stond de vrouw van de meester me op te wachten. Ze wees zwijgend op de ketting; het goud was haar liever dan extra vlees en wijn. Ik keek haar recht in haar ogen, net zolang totdat ze haar blik neersloeg. Ik had hen beiden verslagen, de wereld wachtte.

Hoofdstuk drie

Hoe we zuchtten onder onze schulden, mijn leerjaren bij Petrus en Anne en mijn eerste lessen op het altaar van Venus.

Maar de wereld wachtte niet op mij, merkte ik tot mijn verdriet in de jaren die volgden tot ik een jaar of vijftien was. Zoals er veel jonge mannen waren met wie meester Jan had moeten wedijveren, waren er nog meer jongens van mijn leeftijd waar thuis te weinig geld was om hen naar school te kunnen sturen. Mijn moeder werd kind aan huis bij de pandjesbazen en onze woning raakte steeds leger, ook omdat ze halsstarrig de schulden wilde afbetalen. 'Laten we vluchten,' heb ik vaak geroepen, 'iedereen doet het. We pakken het weinige in wat we nog hebben, wachten tot het avond is en gaan er vandoor. Met zijn tweetjes beginnen we ergens anders opnieuw.' Ze wilde het niet. 'Ik zou me er rot over voelen. Waar we ook heengaan, die schulden zullen steeds in mijn gedachten zijn.' Op zeker moment heb ik het opgegeven en besloten dat we er dan maar het beste van moesten maken.

Mijn moeder kreeg naai- en verstelwerk voor ateliers in ons buurtje, maar dat bracht te weinig op om fatsoenlijk van te kunnen leven. Vaak heb ik, liggend in mijn bed, mijn vader vervloekt die ons had opgezaald met zijn onzalige erfenis. Ik pakte alles aan wat op mijn pad kwam. In het voorjaar hielp ik de boeren om de bodem zaaiklaar te maken en keerde ik wekenlang van zonsopgang tot het invallen van de duisternis grond om. Van schraal jongetje veranderde ik in een gespierde werkmans, graag gezien, al zeg ik het zelf, door de meisjes die me brutaal om een zoen vroegen. 's Zomers hielp ik bij de eerste oogst, in de herfstmaanden was het een drukte van belang in de haven waar ik me in het zweet werkte bij het lossen van de schepen die groenten en fruit van het omliggende land naar

de stad vervoerden waar het verkocht werd aan marktlieden of getakeld werd naar de zolders van de pakhuizen. In de winter keerde ik daar de opgeslagen appels om zodat ze geen beurse plekken kregen, wat eigenlijk werk was voor meisjeshanden. Het was de tijd van het jaar waarin het buitenleven vrijwel tot stilstand kwam. Eenden en zwanen dobberden in het zwarte water dat met de kou stolde tot een wit dat pijn deed aan je ogen als de zon erop scheen. Nog kleiner werd mijn wereld toen het sneeuwde en ook de geluiden doffer klonken dan gewoonlijk.

Mijn moeder was naar de markt gegaan waar ze een gesprek tussen twee vrouwen opving. Er werd een hulpje gezocht bij herberg “In de Gulde Hant”, die ingeklemd stond tussen huizen waar vroeger rijke burgers woonden. Zij hadden ware stadspaleizen laten bouwen aan de grachten en hun woningen waren vertimmerd tot winkeltjes en handelshuizen waar het een komen en gaan was van lieden uit alle windstreken.

Ik had eerst weinig zin erheen te gaan. ‘Mijn handen staan niet naar koken, laat mij maar lekker sjouwen.’

Ze moest lachen. ‘Jongen, jij mag daar vast nog geen pollepel aanraken. Biertonnen lossen, glazen wassen, borden schoonmaken; dat kun je toch zeker wel? Vragen staat vrij. Hup, in de benen!’

De herbergier wierp een korte blik op me. ‘Laat je handen zien. Eelt. Een glazenbreker.’ Hij voelde aan mijn armen. ‘Niet slecht. Je gaat meteen aan de slag, we beginnen vroeg en eindigen laat. Kost en inwoning, het kamertje bovenin. Verder...verder niks. Je mag je handen dichtknijpen met mijn aanbod, melkmuil!’

Ik voelde er niets voor, bracht met moeite een bedankje uit en keerde terug naar huis. ‘Lieverd, probeer het een poosje, alsje-blijft. In zo’n herberg kun je eten wat je wilt, je bent in de groei, het zou goed zijn voor je.’ Ze pakte mijn hand. ‘Ik zal je missen, maar er zullen heus momenten zijn waarop je even langs kunt komen.’

Ze gaf mij altijd meer dan zichzelf. Wat was ze broos, de aderen liepen over haar armen, haar haren waren dof maar haar ogen stonden helder. Ik moest terugkeren. Voor haar.

‘Je doet precies wat ik zeg,’ begon mijn baas nadat ik voor het eerst de keuken was binnengegaan. ‘Er komen veel klanten van buiten de stad met lege magen en volle beurzen die snel geholpen willen worden.’ Petrus dreef de herberg met zijn vrouw Anne. Ze kraaiden harder tegen elkaar dan de hanen die dagelijks met tientallen in de pannen en ovens verdwenen en dé specialiteit van “In de Gulde Hant” waren. Je at nergens beter vlees en grotere porties kreeg je alleen in Luilekkerland. Petrus had een gulle hand van schenken, vooral voor zichzelf en Anne. ‘Een niksnut ben je,’ was het eerste wat ze tegen me zei. ‘Ik snap niet wat hij met je aan mot.’ Zou de duivel een jurk dragen, dan heb ik jarenlang met haar onder hetzelfde dak gewoond.

Ik begon heel vroeg met mijn werk, iets waaraan ik als losse arbeider gewend geraakt was. De twee sliepen dan nog. Eerst maakte ik de haard schoon waarin de ijzers nog nagloeiden en viste de onverbrande delen uit de vettige as. De schraapzucht van het paar stelde de devotie van de vroomste pelgrim in de schaduw. Voor zichzelf waren ze stukken minder streng. Anne overtrof Petrus zo mogelijk nog in het legen van flessen Rijnwijn, waarvan ik er ochtend na ochtend een stuk of drie, vier voor hun slaapkamerdeur vond. Tegen tien laaiden de vuren voor het middagmaal en begon het plukken van de hanen en kippen. Om het uittrekken van de veren makkelijker te maken, stopte ik de beesten een tel of vijftig in heet water. ‘Als ik ook maar één veertje tegenkom, geef ik je een pak op je lazer!’ dreigde Petrus. De dieren werden aangevoerd door iedereen die een centje wilde bijverdienen. En al had ik een gloeiende hekel aan de twee, ze zorgden ervoor dat hun gasten het beste van het beste kregen. Van de mindere exemplaren maakte Petrus pasteitjes die een poos op het vuur doorbrachten om regelmatig te worden vergeten totdat hij de rookwolken niet langer kon negeren met zijn dronken kop.

Anne bleef meestal boven. Eerst dacht ik dat het te maken had met haar drankzucht, maar toen ik mannen de trap op zag gaan, begreep ik dat ze op een andere manier het hare bijdroeg aan het succes van de herberg. Ik kreeg er een taak bij: de volgende sturen als de vorige naar beneden kwam. Als het naar haar zin te lang duurde, stampte ze op de vloer en moest ik op zoek naar een nieuwe klant.

Op een middag denderde ze de trap af met een hoofd dat op ontploffen stond. 'Duivelsjong, waar ben je? Heb je me niet gehoord, addergebroed, schande voor je moeder die je bent!'

Ik wilde dat gezicht onder het hete kippenwater duwen totdat de laatste luchtbel bovengekomen was. En dan nog iets langer. 'Ik sta droog en droog staan kost geld.' Ze boerde. 'Brenge me vers vlees, jongen, en morgen duurt te lang.' Haar blik dwaalde door de gelagkamer. 'Die,' wees ze, 'die dunne. Die kan ik nog wel hebben.'

De schaamte voorbij ging ik op hem af. Hij prikte net een stuk vlees aan zijn mes van de schaal die hij deelde met een man die in vrijwel alles zijn tegenbeeld was. 'Nee,' zei de schriele, 'ik hoef haar niet, dat wijf dat nog stinkt naar de vorige.'

Ze hoorde het. 'Je mag blij zijn dat ik je vraag, gratenpakhuis! En neem je vriend mee voor hetzelfde geld, ik ben in een goede bui.'

De man haalde zijn schouders op en at rustig verder.

'Jongen, jij zorgt dat ze boven komen, begrepen? Anders heb jij je langste tijd gehad en flikker ik je buiten waar je thuishoort, uitvreter die je bent met je luie reet.' Daarop verdween ze.

'Ik vind het rot voor je, maar voor geen goud raak ik die kenau met zelfs maar een vinger aan.' Hij veegde zijn mond af en vroeg om de rekening. Ik raapte al mijn moed bijeen en besloot haar ongezoeten de waarheid te zeggen. Geen dag langer wilde ik nog blijven. Dan maar minder eten, ik scharrelde mijn kostje elders wel bij elkaar. Ik klopte op haar deur, gespannen tot mijn laatste vezel. Er klonk luid gesnurk. Ik rekende erop dat ze zó veel gedronken had, dat ze zich later niets meer van het voorval zou herinneren.

Petrus werd ziek. Ze aarzelde lang, maar kon er op zekere dag niet meer onderuit. 'Beste Gaspar' - voor het eerst noemde ze mijn naam - 'wil jij niet in de keuken staan?' De zelfoverwinning was haar aan te zien.

Ik floot de melodie van een populair straatliedje.

'Twintig stuivers in de week, vooruit dertig dan.'

'Vijftig. En de hele zolderverdieping.' Ik floot verder.

Ze slikte iets in. 'Het moet maar.'

'En eten en drinken zoveel ik lust.'

Meer kon ze niet opbrengen, het was al te veel. Vanaf toen was ik de baas in de keuken en zette ik een wisselend leger straat-schoffies in die zorgden voor vers vlees boven. Ze kregen een cent per klant, er was er een die een stuiver per dag verdiende. In de eerste weken kwam het meeste eten terug naar de keuken, vergezeld van woorden die ik ongeschreven laat. Ik begon er echter steeds meer aardigheid in te krijgen en kreeg de slag te pakken, ook door mijn moeder die af en toe langs kwam om mij advies te geven over gerechten die ze kende dankzij mijn vader. 'Koken kunnen ze overal, maar nergens zo goed als in Frankrijk, waarom weet ik ook niet.' Met mijn geheugen was niets mis en ik had gelet op wat Petrus deed zodat ik veel van zijn gerechten na kookte, eerst slaafs maar later voegde ik er naar eigen inzicht ingrediënten aan toe. Ik ging me zekerder voelen en ontwikkelde eigen recepten die zeer in de smaak vielen. Van hulpje was ik kok geworden en een betere dan Petrus geweest was, hoe aanmatigend dit ook klinkt. Borden keerden schoon terug en in plaats van vloeken kreeg ik complimenten vergezeld van het verzoek om meer van dit lekkers. Anne zag het eerst met verbazing aan en ergerde zich vervolgens omdat de mannen niet meer naar boven gingen; ze genoten zo van mijn eten dat ze geen trek meer hadden in ander vlees. Ze kon niet uitstaan dat ik degene was die ervoor zorgde dat Petrus en zij, ondanks zijn ziekte, konden blijven leven zo-

als ze steeds geleefd hadden. Nog minder stelde ze mijn vraag of liever eis om loonsverhoging op prijs. Ik vroeg en kreeg het dubbele en mocht voortaan van hun beste wijn drinken; de versneden soort schonk ik uit aan bedelaars. Wat Petrus ervan vond, weet ik niet. Ik heb hem er nooit naar durven vragen, ook later niet toen ik hem op een plek tegenkwam waar ik hem niet verwachtte.

Mijn reputatie groeide, en niet alleen als kok. Mijn getinte huid en door arbeid geharde lichaam oefenden een grote aantrekkingskracht uit op meisjes en vrouwen, ook getrouwde. De leveranciersingang die uitkwam op een steegje kreeg er een functie bij, net als ik. Ik bakte en kookte dat het een aard had en terwijl de bestellingen borrelden en pruttelden, bereidde ik minstens even smakelijke – zei men althans – maaltijden op het altaar van de lust. In de tijd dat hun mannen in de gelagkamer hun borden leeg aten, stookte ik het vuurtje van hun vrouwen op tot aan het kookpunt, waarbij ik één oog op de pannen gericht hield. Na enig oefenen kon ik de bereidingstijden op elkaar afstemmen en kreeg manlief zijn bestelling op tafel en zijn eega op vrijwel hetzelfde moment dat waarvoor ze me betaalde. Mijn honderd stuivers werden er tweehonderd, soms zelfs meer, en omdat de twee merkten dat de zaken prima gingen zonder hen, werkte ik er jarenlang in alle vrijheid en genoot zowel van het ontwikkelen van nieuwe gerechten als van het vrouwelijk schoon waarvan ik even nauwgezet proefde als van de producten op mijn werkbank. Daar, in “In De gulde Hant”, legde ik de basis voor mijn latere triomfen als kok. En minnaar.

Tot verdriet van Petrus brak de dag aan waarop ik mijn vertrek aankondigde. Hij was gedwongen zijn oude metier weer op te pakken; niemand anders dan hij kon mijn plaats innemen, beveerde hij. Anne was woest. ‘Verrader. Profiteur. Ons eerst jarenlang uitzuigen en dan plots de benen nemen, bah! Maar ik zorg ervoor dat je nergens anders in de stad terechtkunt als

kok.' Ze lachte er triomfantelijk bij. 'Als je maar lang genoeg je benen gespreid hebt, weet je precies aan welke touwtjes je moet trekken om iets gedaan te krijgen. Gaspar Jean le Blanc, je bestaat niet meer voor mij.' Dat kwam goed uit, want met de herberg keerde ik Amsterdam de rug toe en daarmee spijtig genoeg ook mijn lieve moedertje. Ik was jong en verlangde er naar meer van de wereld te zien dan het saaie decor dat ik met mijn ogen dicht kon uittekenen.